

Лідія Лазурко
Дрогобич

Галицька регіоналістика на сторінках часопису „Kwartalnik Historyczny” (1887–1914)

Regionalistyka galicyjska na łamach czasopisma „Kwartalnik Historyczny” (1887–1914)

Artykuł został poświęcony badaniom regionalnym na łamach „Kwartalnika Historycznego” przełomu XIX/XX w. Autorka ukazuje wkład uczonych skupionych wokół Towarzystwa Historycznego we Lwowie w rozwój regionalistyki w Galicji. Wskazuje na preferencje badawcze poszczególnych historyków, określa i wartościuje ich cele oraz metody pracy.

Słowa kluczowe: Kwartalnik Historyczny, Towarzystwo Historyczne we Lwowie, historiografia, regionalistyka

Сучасний етап розвитку історичної науки відзначається зростанням інтересу до регіональних досліджень, свідченням чого є численні конференції, велика кількість наукових та публіцистичних краєзнавчих матеріалів у періодиці, пошвавлення пошукової дослідницької роботи та зацікавлене сприйняття цієї теми широкою аудиторією. У цьому контексті одним із першочергових завдань є актуалізація наявного досвіду краєзнавчої роботи. Наприклад, в історії галицького краєзнавства до цього часу малознаним залишається доробок польських учених XIX – першої половини XX ст., чії дослідницькі позиції у регіоні були традиційно сильними. Зокрема, чекає всебічного висвітлення історико-краєзнавчої діяльності та науковий доробок дослідників, згуртованих навколо заснованого у 1886 р. у Львові Towarzystwa Historycznego (далі – «ТН»), яке було одним із провідних осередків польської історичної науки в цілому та регіональних студій зокрема. Своїми працями вагомий внесок у вивчення культури та історії Галичини зробили такі знані члени Товариства як В. Абрагам, О. Бальцер, І. Кунасевич, К. Ліске, В. Лозінський, Л. Фінкель, А. Шнайдер, Ф. Буяк та інші. З іншого боку, звернення до проблематики

краєзнавчих досліджень у Галичині кінця XIX – першої третини XX ст. вимагає впровадження до наукового обігу нових джерел. У цьому контексті наукова періодика, як інтегральна складова історіографічного процесу, лише починає ставати об’єктом спеціального вивчення¹.

Цінним історіографічним джерелом інформації про форму і зміст краєзнавчої роботи, регіоналістики в цілому і результатів наукового пошуку та практико-перетворюючої діяльності окремих дослідників краю є часопис “Kwartalnik Historyczny” (далі – «КН») – офіційний друкований орган Історичного Товариства, який виходив у Львові з 1887 по 1939 роки. Початки існування часопису відзначались звертанням особливої уваги редакції на місцеву історію та історіографію, адже Історичне Товариство у Львові, як регіональна організація істориків, серед своїх пріоритетних завдань, відображених у статуті, виділяла «пробудження та допомогу розвитку історичних наук із особливою увагою до минулого Червоної Русі»², що і визначало зорієнтованість «КН» на минуле Галичини. Саме тому значну частину змісту часопису становить історико-краєзнавча проблематика, дослідження якої дозволить краще пізнати наявний досвід і осягнути процес розгортання краєзнавчих студій на нинішньому етапі.

Найбільш поширеним визначенням руху за вивчення місцевої історії та пропаганди популярних знань цього напрямку досліджень в Україні сьогодні є термін «краєзнавство». У польській історичній науці існує два терміни на позначення цього поняття: «regionalizm» та «krajoznawstwo», причому «regionalizm» має ширше значення, включаючи в себе і «krajoznawstwo», під яким розуміють, як правило, туристично-пізнавальний рух³. Ця термінологічна традиція, що виробилась наприкінці XIX ст., знайшла своє відображення на сторінках часопису від початків його існування та була продовжена у міжвоєнну добу.

Дослідженню самого часопису «КН» як історіографічного феномену приділялась певна увага, зокрема, у розвідках засновників львівського

¹ В. Бекетова, *Краєзнавча проблематика на сторінках журналу “Исторический вестник”* [w:] *Студії з архівної справи та джерелознавства*, Київ 2004, т. 10, с. 62–66; О. Дроздовська, *Історія заснування й краєзнавчі студії журналу “Літопис Бойківщини” (Самбір, 1931–1939 рр.)* [w:] Там же, с. 66–69; Н. Шевченко, *Краєзнавчі матеріали на сторінках часопису “Жінка” (1935–1939 рр.)* [w:] *Історичні пам’ятки Галичини*, Львів 2005, с. 134–144.

² *Statut Towarzystwa Historycznego*, Lwów 1886, s. 1.

³ А.М. Козицький, *Український краєзнавчий рух у Галичині (1918–1939)*. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук, Львів 1996, с. 3–4.

Історичного Товариства та його періодичного органу Ф. Папе, Є. Барвінського, Т. Модельського⁴, публікаціях мемуарного характеру керівників «Polskiego TH» другої половини ХХ ст. (наприклад, Т. Мантойффля та М. Серейського)⁵, а також у сучасних історіографічних опрацюваннях (передовсім К. Среньовської, Є. Матерніцького, Т. Кондрацького та ін.)⁶. Проте, праці названих дослідників мають загальний характер, у них відсутній скільки-небудь докладний аналіз представленої на шпальтах «КН» проблематики, що не дає можливості відтворення цілісної картини здійснюваних у цей період досліджень. Відсутній також аналіз краєзнавчої складової змісту часопису, що, з огляду на регіональне його спрямування, не дозволяє створити цілісної картини галицького краєзнавчого руху кінця ХІХ – першої третини ХХ ст. Саме тому метою нашого дослідження є узагальнення краєзнавчої проблематики на сторінках «КН» львівського періоду існування та визначення його місця і ролі у становленні традицій галицького історичного краєзнавства.

Краєзнавча проблематика на сторінках часопису представлена переважно у вигляді розвідок і критико-інформаційних матеріалів та є ілюстрацією досягнень у справі вивчення історії та культури краю не лише польських чи українських дослідників, але й представників інших народів. Аналіз змісту різноманітних матеріалів, що ілюструють аспекти краєзнавчої тематики часопису «КН» окресленого періоду, дозволяє об'єднати їх довкола основних проблемних блоків: історична урбаністика, студії з історії культури та мистецтва, соціально-економічна історія краю, адміністративно-правові дослідження тощо.

Від середини ХІХ ст. і до наших днів історія міст та поселень залишається пріоритетним напрямком локальних досліджень. Функція збереження історичної пам'яті, своєрідної аури, властивої тільки певному місту, визначала підвищену увагу до міст в історичному краєзнавстві. Найбільш досліджуваним краєзнавчим об'єктом такого типу у Галичині зав-

⁴ F. Papée, *Towarzystwo Historyczne 1886–1900*, „КН” 1937, s. 3–18; E. Barwiński, *Towarzystwo Historyczne 1901–1914*, „КН” 1937, s. 19+40; T.E. Modelski, *Towarzystwo Historyczne 1914–1924*, „КН” 1937, s. 41–88.

⁵ T. Manteuffel, M. Serejski, *Polskie Towarzystwo Historyczne (1886–1956)*, „Przegląd Historyczny” 1957, nr 1, s. 3–23; K. Śreniowska, *Uwagi o nauce historycznej polskiej w latach 1887–1900 w świetle „Kwartalnika Historycznego”*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego”, seria I, Nauki Humanistyczno-Społeczne, z. 15, Historia, Łódź 1960, s. 153–163; T.E. Modelski, *Ze wspomnień i zapisek redaktora*, „КН” 1963, s. 599–606.

⁶ J. Maternicki, *Miejsce i rola „Kwartalnika Historycznego” w dziejach historiografii polskiej*, „КН” 1988, s. 3–20; T. Kondracki, *Polskie Towarzystwo Historyczne w latach 1918–1939*, Toruń 2006.

жди був Львів. Дослідники його історії у жовтні 1906 р. об'єднались навколо польського «Товариства шанувальників минулого Львова», ініціатором утворення якого став міський архіваріус-історик О. Чоловський. Завдяки його та Л. Кубалі активній діяльності вже у наступному 1907 р. було започатковано серію наукових видань, присвячених історії Львова. У «Львівській бібліотеці» до 1914 р. з'явилося 25 томів робіт з історії міста, опрацьованих членами Товариства; серед найактивніших дослідників були В. Лозінський, В. Павловський, А. Прохаска, Ф. Яворський, роботи яких ґрунтовно обговорювались співпрацівниками часопису.

Розвідки, присвячені окремим сторінкам історії міста, публікувались в «КН» у рубриці «Статті». Наприклад, дискусійним питанням історії постання Львова була присвячена робота О. Чоловського, створена на підставі літописів, різноманітних львівських джерел та досліджень новочасних істориків⁷; утворенню у Львові 1464 р. міщансько-шляхетської конфедерації, покликаної протистояти зовнішнім та внутрішнім негараздам, що загрожували місту, присвячувалось дослідження А. Прохаски⁸; обставини татарського нападу на Львів у 1695 р. вивчав Л. Фінкель (це дослідження доповнювалось мапою й джерельними матеріалами у вигляді додатків)⁹; обставини захоплення Львова Австрією у 1772 р., з чого розпочалась нова ера у його житті, досліджував Б. Павловський, якого сучасники називали «історіографом Галичини»¹⁰. Політичним подіям у Львові 1848 року була присвячена розвідка П. Стебельського, створена на підставі матеріалів поліційних та судових актів. Автор відтворив процеси організації революційних комітетів у Львові, Чернівцях, листопадові події у столиці краю, діяльність Національної Ради, обставини революції у Відні та їх вплив на ситуацію у Галичині¹¹.

Тривалий час від початків свого існування «КН» був провідником позитивізму у польській історичній науці¹². І саме красназнавчі розвідки часто слугували взірцями застосування позитивістської методики дослідження. Тому особливо цікавою є поява на його сторінках наприкінці ХІХ ст. досліджень нового напрямку вивчення минулого – соціальної історії. Так,

⁷ A. Czołowski, *Lwów za ruskich czasów*, „КН” 1891, s. 779–812.

⁸ A. Prochaska, *Konfederacja lwowska*, „КН” 1892, s. 728–780.

⁹ L. Finkel, *Napad tatarów na Lwów*, „КН” 1890, s. 458–493.

¹⁰ K.M. Morawski, [rec.:] B. Pawłowski, *Zajęcie Lwowa przez Austryę 1772 r.*, „КН” 1912, s. 185–188.

¹¹ P. Stebelski, *Lwów w 1848 roku*, „КН” 1909, s. 303–361, 507–564.

¹² J. Maternicki, *Miejsce i rola „Kwartalnika Historycznego” w dziejach historiografii polskiej* [w:] *ejusd., Historia jako dialog*, Rzeszów 1996, s. 278.

новаторським підходом відзначались розвідки В. Лозинського – одного із засновників «Товариства шанувальників минулого Львова», члена Історичного Товариства та багаторічного співпрацівника часопису «КН», – присвячені соціальним аспектам історії міста. У часописі за 1888 р. В. Лозинський опублікував історію життя «маленької людини» – перекупника XVII ст. Петра Кунацака на підставі його власного «ділового щоденника», яким був реєстр видатків, що провадився від 1663 до 1696 року. Всебічний аналіз цього документу дозволив історика створити жвавий, яскравий, емоційний образ львівського міщанина та того способу життя, яке він провадив¹³. Оглядачами «КН» прихильно було зустрінуте інше дослідження В. Лозинського з серії «Стародавній Львів», що стосувалося життя патриціату та міщанства XVI–XVII ст.¹⁴ Окремі нариси з цієї праці – історичні портрети львів'ян різних професій того часу зустрічаємо у «КН» за 1890 р. у статті «Леополітана»¹⁵.

Грунтовне обговорення на сторінках часопису отримала робота К. Відмана, присвячена міському архіву Львова. Предметом його опрацювань були давні списки архівних актів, зокрема актуальний стан справ, зафіксований у каталозі документів, доведеному до 1405 р., а також список документів, опублікованих в «Актах гродських і земських»¹⁶.

Об'єктом дослідницької уваги співпрацівників часопису були роботи українських учених про історію православної церкви у Львові, зібрані у ювілейному виданні на честь трьохсотліття діяльності львівського Ставропігійського братства¹⁷. Ще однією працею з історії православної церкви у Львові, появу якої прихильно сприйняли критики журналу, була ґрунтована на незнаних архівних документах інформаційна розвідка Ю. Воробкевича¹⁸.

У поле зору співпрацівників часопису потрапляли також студії з історії інших міст краю, різноманітні аматорсько-краєзнавчі розвідки, видання туристичного характеру, з особливою увагою відстежувалась едиційна робота в провінції. Так, жваве обговорення отримала моно-

¹³ W. Łoziński, *Przekupień Lwowski w XVII w.*, „КН” 1888, s. 355–380.

¹⁴ J. Antoniewicz, [rec.:] W. Łoziński, *Patrycyat i mieszczaństwo Lwowskie w XVI i XVII wieku*, „КН” 1890, s. 790–801.

¹⁵ W. Łoziński, *Leopolitana*, „КН” 1890, s. 437–457.

¹⁶ S. Kwiatkowski, [rec.:] K. Widman, *Archiwum miasta Lwowa*, „КН” 1888, s. 635–636.

¹⁷ Σ., [rec.:] *Jubilejne izdanie w pamiat 300-litniaho osnovanija lwowskoho stawropigij-skoho bratstwa. T.1*, „КН” 1887, s. 599–604.

¹⁸ J. Fijałek, [rec.:] E. Worobkiewicz, *Die orthodox-orientalische Kirche in Lemberg*, „КН” 1898, s. 612–613.

рафія про Станіславів професора місцевої гімназії А. Шарловського, автора статті про це місто у «Польському географічному словнику» (1880–1902 pp.), до створення якого активно залучались провінційні історики. Як зазначали оглядачі «КН», детально опрацьована праця містила інформацію не лише про історію міста, а й географічно-статистичний огляд та опис його видатних пам'яток, створений завдяки залученню розлогої джерельної бази та фаховому застосуванню критичного методу її опрацювання¹⁹.

Суперечливі оцінки на шпальтах часопису отримала публікація матеріалів з історії Дрогобича Ф. Ганткевича, директора міської гімназії, створена на підставі матеріалів місцевого архіву. Перший рецензент цієї праці М. Гойський, подаючи основний зміст окремих документів, вказав на фактологічні помилки, проте високо оцінив цю працю. Він зазначив, що опрацьовані матеріали, основні групи з яких було перелічено у рецензії, могли слугувати задокументованою ілюстрацією історії міста, починаючи від ягеллонських часів²⁰. Більш критичним був огляд роботи пера Й. Фрітца, який зазначав, що оскільки попередній рецензент не взяв до уваги комплекс наявного першоджерельного матеріалу з історії міста, то його висновки про сумлінність Ф. Ганткевича є сумнівними. Співставивши кілька десятків документів, критик зауважив ряд суперечностей та суттєвих неточностей в їх інтерпретації Ф. Ганткевичем, що, на його думку, суттєво знижувало наукову вагу видання²¹.

Оглядачі часопису відзначали фаховість дослідження Ф. Бостелом історії м. Стрия та стрийського староства (до 1784 р.). Аналіз списків населення, податкових реєстрів з різних часів та незнана до того часу інформація з актів львівського крайового архіву – усе це дозволяло автору роботи припущення про існування Стрия як великого міста ще за руських часів²².

У середовищі науковців злам століть точилися суперечки навколо питання історичного місця розташування давнього Звенигороду. Критики відзначали наукові пошуки Я. Ляма, противника ідентифікації підльвівського Звенигороду з княжим містом²³. Редактор часопису Ф. Папе дослідив історію м. Сколе та Тухольщини крізь призму повсякденного життя

¹⁹ H. Sawczyński, [rec.:] A. Szarłowski, *Stanisławów i powiat stanisławowski*, „KH” 1888, s. 658–659.

²⁰ M. Goyski, [rec.:] F. Gątkiewicz, *Archiwum miasta Drohobycza*, „KH” 1908, s. 107–112.

²¹ J. Fritz, [rec.:] F. Gątkiewicz, *Archiwum miasta Drohobycza*, „KH” 1909, s. 192–196.

²² L. F-l., [rec.:] F. Bostel, *Z przeszłości Struja i starostwa stryjskiego*, „KH” 1887, s. 357–358.

²³ E. Kalitowski, [rec.:] J. Lam, *Starożytny Dźwinograd*, „KH” 1887, s. 282–285.

їх мешканців. Значну частину матеріалу до праці автор особисто збирав безпосередньо на місці²⁴. На думку оглядачів часопису, ця робота була зразком історико-краєзнавчого дослідження, покликаного відтворити мозаїчну картину життя провінційного міста у минулому.

Редакція часопису відслідковувала також появу аматорських краєзнавчих розвідок. Так, хроніка м. Самбора, зібрана і упорядкована бургмістром М. Будзиновським з нагоди 500-ліття заснування міста, мала науково-популярний характер і ґрунтувалась на відомостях місцевих архівів та наукових розвідках²⁵. Короткий історичний нарис міста в аматорському виконанні містила праця, присвячена вивченню привілеїв Золочева²⁶. Об'єктом уваги одразу двох дослідників стало містечко Янів під Львовом. Попри невисоку наукову вартість такого роду робіт, на думку оглядачів «КН», вони могли слугувати добрими туристичними путівниками²⁷. У тому ж ряду стояв й історико-культурно-географічний нарис Галичини та Буковини А. Сімінґіновича, що постав, за визначенням самого автора, як результат туристичної подорожі цими теренами²⁸.

На шпальтах часопису аналізувались праці не лише професійних істориків, учителів чи краєзнавців-аматорів, а й роботи фахівців інших професій, розвідки яких стосувались цієї тематики. Так, цінним причиною для висвітлення історії стародавніх оборонних споруд Галичини стало дослідження фахового архітектора В. Лушчкевича про руїни замку Герберта під Добромилем. Автор подав креслення та детальний опис оборонних елементів замку²⁹. Як можливий шкільний посібник з вивчення історії рідного краю, розглядався оглядачами часопису альбом фотографій решток пам'яток стародавньої архітектури Західної Галичини краківського фотографа Й. Зайончковського, супроводжуваний коротким історичним коментарем В. Венґжинського³⁰.

Велику частку історико-краєзнавчих досліджень, до яких звертались співпрацівники часопису, становили праці, присвячені соціально-

²⁴ A. Czołowski, [rec.:] F. Papée, *Skole i Tucholszczyzna*, „КН” 1892, s. 625–628.

²⁵ L. Dziedzicki, [rec.:] M. Budzynowski, *Kronika miasta Sambora*, „КН” 1892, s. 625.

²⁶ F. Papée, [rec.:] Z. Uranowicz, *Przywileje miasta Złoczowa*, „КН” 1896, s. 809–810.

²⁷ F. Papée, [rec.:] M. Udziela, *Janów pod względem historycznym i jako latowisko przyszłości*; S. Schnür-Peplowski, *Janów pod Lwowem*, „КН” 1898, s. 137–139.

²⁸ E. Romer, [rec.:] A. Siminginowicz, *Das Pruththal in Galizien und in der Bukowina*, „КН” 1898, s. 130–131.

²⁹ M. Kowalczyk, [rec.:] W. Łuszczkiewicz, *Reszty zamku Herburtów pod Dobromilem. Studium architektoniczne*, „КН” 1894, s. 282–283.

³⁰ M. Loret, [rec.:] J. Zajączkowski, W. Węgrzyński, *Album starych warowni polskich w Zachodniej Galicyi*, „КН” 1906, s. 327–328.

економічним питанням історії Галичини. Поява окремих робіт викликала критико-полемічні відгуки співпрацівників часопису «КН», що виходили за межі розмірів пересічної рецензії. Наприклад, стаття А. Прохаски про внутрішні стосунки краю з'явилась у відповідь на появу дослідження І. Линниченка «Нарис з історії станів у південно-західній Русі XIV–XV ст.», який відзначався науковою новизною та ретельністю опрацювання предмету. У своєму рецензійному відгуку А. Прохаска ставив за мету ознайомити більш широке коло читачів з основними положеннями праці І. Линниченка та обговорити деякі з її положень³¹. З приводу появи дослідження Б. Лозинського, присвяченого Галицькому становому сейму в 1817–1845 рр., у «КН» з'явилась стаття С. Стажинського з детальним аналізом змісту названої праці та джерельними доповненнями у вигляді додатків³². Дослідження Г. Гроссмана, що аналізувало перехід господарської та соціальної систем Галичини від феодалізму до капіталізму, викликало появу статті Ф. Буяка. Оскільки у цій праці особливості економічної політики австрійського уряду були висвітлені, на думку рецензента, однобічно і безкомпромісно, критичні зауваги Ф. Буяка були доволі гострими³³.

Оглядачі «КН» також звертали увагу на дослідження з широкого кола питань історії правових стосунків у Галичині. У відповідь на появу праці Р. Губе «Львівський вирок 1421 р.», у «КН» за 1888 р. з'явилась стаття К. Ліске, видавця та редактора серії архівних документів «Акти гродські і земські», на матеріалах одного з останніх томів якого й ґрунтувалось означене дослідження. К. Ліске дуже гостро, у різкій формі, розкритикував хибне визначення представленої періодизації галицького судочинства та фактологічні помилки дослідження Р. Губе, одного, як вважав автор, з найзаслуженіших знавців польського права. Цей спір розгорівся через те, що Р. Губе видав за свої основні положення праці К. Ліске про галицьке судочинство, викладені ним у передмові до видання «Актів гродських і земських»³⁴. Правові стосунки населення сільської місцевості у Галичині XV ст. на підставі XII тому «Актів гродських і земських» досліджував також С. Рундштейн. Його розвідка, хоч і дещо відрізнялася висновками від аналогічної роботи І. Линниченка (1895 р.), на думку оглядачів часопису, відповідала науковим вимогам

³¹ А. Prochaska, *Nowsze poglądy na stosunki wewnętrzne Rusi w XV w.*, „КН” 1895, s. 23–42.

³² S. Starzyński, *Kilka słów o Stanach galicyjskich*, „КН” 1906, s. 166–224.

³³ F. Bujak, *Austriacka polityka handlowa względem Galicji w latach 1772–1790*, „КН” 1916, s. 343–356.

³⁴ X. Liske, *Kilka uwag o sądownictwie czerwonoruskiem*, „КН” 1888, s. 388–399.

того часу³⁵. Робота Й. Вавеля була покликана заповнити лакуни у дослідженнях початків запровадження австрійського судочинства у Галичині 1772 р.³⁶ Особливості адміністративного управління австрійської влади у Галичині, а саме дослідження системи та характеру офіційних циркулярів, були предметом студій Б. Лозинського³⁷. Дослідження понад семи сот поселень у Галичині, які мали німецьке право, здійснив Р. Кайндль, подаючи у додатках їх алфавітний і хронологічний переліки³⁸.

З приводу дослідження В. Токажем початків «йозефінської ери» у Галичині на шпальтах «КН» виступив Б. Лозинський, який на прикладі аналізу суспільного життя краю «за межами «ери» та оцінки довготривалих наслідків цісарської політики показав хибність апологетичної оцінки цього відтинку часу у житті новоприєднаної провінції, відмінної у всьому від інших земель імперії³⁹.

Критики часопису відзначали полемічну за характером працю М. Тершаковця, яка була написана на підставі матеріалів міністерства внутрішніх справ і присвячена питанням українського національного відродження в Галичині⁴⁰. Високо оцінили співпрацівники часопису колективне дослідження з історії політичного життя Галичини в 1859–1873 рр. Ця праця відзначалась чітким визначенням предмету пошуку, містила огляд політичних видань і перелік найважливіших подій соціально-економічного та культурного життя окресленого періоду⁴¹.

Предметом постійних зацікавлень польських істориків означеного часу були питання адміністративно-територіальної організації галицьких земель у добу середньовіччя. У рубриці «Miscellanea», де друкувались невеликі за розміром причинки, що слугували зразками джерелознавчого аналізу, зустрічаємо один з найдавніших актів (1353 р.), знайдений у судових книгах А. Прохаскою. Документ, який було написано ру-

³⁵ A. Prochaska, [rec.:] S. Rundstein, *Ludność wieśniacza ziemi halickiej w wieku XV*, „КН” 1907, s. 130–133.

³⁶ E. Till, [rec.:] J. Wawel, *Początkowe sądownictwo austriackie w Galicyi*, „КН” 1898, s. 959–961.

³⁷ B. Łoziński, *Z czasów nowicyatu administracyjnego Galicyi*, „КН” 1907, s. 105–116, 411–440.

³⁸ A. Prochaska, [rec.:] R. Kaindl, *Beiträge zur Geschichte des deutschen rechtes in Galazien*, „КН” 1912, s. 505–506.

³⁹ B. Łoziński, *Początki ery józefińskiej w Galicyi*, „КН” 1910, s. 163–206.

⁴⁰ B. Łoziński, [rec.:] M. Terszakowiec, *Materiały i zamiatki do historii nacionalnoho wi-drodzenia halyckoj Rusi w 1830 ta 1840 rr.*, „КН” 1909, s. 240–250.

⁴¹ B. Łoziński, [rec.:] M. Bobrzyński, W. Jarowski, J. Milewski, *Z dziejów odrodzenia politycznego Galicyi*, „КН” 1905, s. 647–649.

ською мовою, визначав кордони поміж галицькими повітами і свідчив про те, що на цих землях, після захоплення їх Польським Королівством, залишався попередній адміністративний устрій. Текст цього документу було опубліковано у часописі повністю мовою оригіналу⁴². Інший документ такого типу, що утверджував автора у попередніх висновках, А. Прохаска опублікував у «КН» за 1900 р. у транскрипції польською мовою⁴³.

Редакція «КН» зверталась й до культурно-мистецьких розвідок з історії краю, розуміння значення яких переходить у цей час на якісно новий рівень. Так, дослідження руського церковного мистецтва інтенсифікувалось в останній чверті XIX ст. у відповідь на потребу визначення рухомих демаркаційних ліній східної та західної цивілізацій. У вступній статті М. Соколовського до каталогу першої виставки галицького художнього мистецтва під назвою «Про руське малярство» були порушені питання, що виходили за межі вузькоспеціального дослідження і мали дискусійний характер, оскільки автор, всупереч поширеним у польському інтелектуальному середовищі уявленням, визнавав можливість існування руської школи малярства і зосереджував увагу дослідників на потребі вивчення польських впливів у процесі його становлення.

Праця В. Дзедушицького «Богородчанський іконостас», у якій йшлося про іконостас, віднайдений у василіянському монастирі у Скиті Манявському, що став «найновішим документом» у дискусії про руське малярство, спричинила появу в «КН» гострої критичної реакції В. Лозинського. Основна суперечка продовжувала точитись довкола питання існування руської школи малярства, яка, на думку В. Дзедушицького, виникла під «впливом вільної західної цивілізації, під відкритим небом європейського мистецтва». Своєю чергою В. Лозинський на підставі стильового, композиційного та колористичного аналізу елементів іконостасу, малярської техніки (при цьому, будучи знайомим із твором лише у вигляді рисунків) та історії монастиря, не визнавав Богородчанський іконостас витвором окремої «руської школи» та заперечував її існування взагалі⁴⁴. Оглядачі часопису відзначали також працю М. Соколовського, в якій він простежив західні впливи на руське сакральне мистецтво, церковну архітектуру Червоної Русі⁴⁵. Цінним причинком з історії поль-

⁴² A. Prochaska, *Akt graniczny czerwono-ruski z 1353 r.*, „КН” 1896, s. 813–816.

⁴³ A. Prochaska, *Dokument graniczny Czerwono-Ruski z 1352 r.*, „КН” 1900, s. 51–54.

⁴⁴ Sygma [W. Łoziński], *Malarstwo Cerkiewne na Rusi*, „КН” 1887, s. 149–209.

⁴⁵ E. Świeykowski, [rec.] K. Mokłowski, M. Sokołowski, *Do dziejów architektury cerkiewnej na Rusi Czerwonej*, „КН” 1908, s. 407–409.

ського мистецтва була праця, присвячена обставинам реставрації львівської кафедри у XVIII ст.⁴⁶

Незмінно схвальні відгуки отримували чисельні мистецькі розвідки В. Лозинського. Критики зауважували, що представлений автором джерельний матеріал, досконала форма, вишуканий стиль, чітке визначення предмету розвідок, на крок вперед просували студії з історії польського мистецтва. Так, у рамках великого дослідження під назвою «Стародавній Львів», В. Лозинський зібрав архівні відомості з історії львівського золотарства. Такого роду праці проливали світло на визначення ролі ремісництва та мистецтва у загальній культурній спадщині Львова. В означеній роботі, більша частина якої була присвячена вивченню внутрішнього життя цеху львівських золотарів, В. Лозинський відтворив образи звичаїв, потреб та статків міста, визначив причини, які вплинули на розвиток ремісництва та мистецтва, їх особливості⁴⁷. В іншому своєму дослідженні він доводив важливість вірменського чинника у розвитку львівського золотарства на підставі писемних джерел та характеристики пам'яток, експонованих у львівському міському музеї⁴⁸. До цієї теми звертався й Ф. Бостель, чий «Причинки з історії львівського золотарства» стосувались конфлікту краківських та львівських золотарів та містили відомості про більш як 90 ремісників⁴⁹.

У перші роки свого існування «КН», як офіційний друкований орган Історичного Товариства у Львові, був однією з небагатьох фахових трибун і для українських дослідників історії краю. З ним співпрацювали І. Франко, М. Кордуба, О. Колесса, К. Студинський, І. Шараневич. Окрім цього, редакція часопису зацікавлено відслідковувала появу розвідок українських авторів, оскільки представляла львівське Історичне Товариство як регіональну організацію істориків, зорієнтовану, передусім, на дослідження минулого Галичини. Польські історики розрізняли старшу та молодшу генерації українських істориків. До старшої генерації галицьких істориків вони відносили, зокрема, А. Петрушевича, О. Партицького, І. Шараневича, О. Огоновського, Ю. Целевича. Віддаючи їм належне

⁴⁶ E. Świekowski, [rec.:] F. Bostel, *Przyczynek do dziejów restauracji katedry lwowskiej w XVIII w.*, „КН” 1908, s. 409–411.

⁴⁷ Z.Y., [rec.:] W. Łoziński, *Lwów starożytny. Kartki z historyi sztuki i obyczajów*, t. 1: *Złotnictwo w dawnych wiekach (1384–1684)*, „КН” 1889, s. 728–731.

⁴⁸ L. Lepszy, [rec.:] W. Łoziński, *Ormiański epilog lwowskiej sztuki złotniczej*, „КН” 1903, s. 63–65.

⁴⁹ L. Lepszy, [rec.:] F. Bostel, *Przyczynki do dziejów złotnictwa lwowskiego w XVI i XVII w.*, „КН” 1892, s. 126–132.

за самовіддану працю в царині досліджень минулого рідного краю, тон критики наукової продукції старшого покоління галицьких істориків з боку співпрацівників часопису був не стільки позитивним, скільки поблажливим. У загальних оцінках завжди вказувалось на застарілість методологічного та теоретичного інструментарію, котрий застосовували українські історики, що належали до минулої, «напівпрофесійної» та романтичної епохи в історичній думці⁵⁰.

На сторінках часопису зустрічаємо обговорення проблем, які підносили у своїх працях українські дослідники, як то розташування міст Галичини, давня історія краю, епізоди з козацьких війн, бібліографічні та джерелознавчі дослідження, розвідки про видатних осіб, церковна історія тощо. Так, археологічні розкопки, які у 1881 р. провадив І. Шараневич⁵¹, наприкінці ХІХ ст. поклали початок новій хвилі досліджень древньої княжої столиці – м. Галича. У часописі зустрічаємо огляд збірки А. Петрушевича, в якій він помістив значну кількість історичних, археологічних, географічних, етнографічних та лінгвістичних відомостей різного часу з даної проблеми⁵². А. Петрушевич був одним з перших українських археологів-аматорів, який порушив проблему історико-археологічних досліджень, спрямованих на встановлення локалізації Стародавнього Галича⁵³.

Робота з дослідження стародавньої історії Галичини О. Партицького була побудована на застосуванні не лише історико-географічних, а й етнографічних відомостей. Попри те, що критики відзначали застарілість теоретико-методологічного інструментарію цього історика, в їх представленні О. Партицький виступав як галицький послідовник А. Нарушевича та Й. Лелевеля, оскільки саме він значною мірою спричинився до появи у Галичині перших джерельних праць⁵⁴. Схожі оцінки наукових досліджень О. Партицького подавали й українські історики⁵⁵.

⁵⁰ В. Тельвак, *Українська історична наука на сторінках часопису “Kwartalnik Historyczny” (до 1914р.)*, [w:] *Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX w.*, Rzeszów 2005, t. III, s. 245.

⁵¹ С. Борчук, Б. Гаврилів, В. Грабовецький, *Історико-краєзнавчі дослідження Ісидора Шараневича*, Івано-Франківськ 1997, 41 с.

⁵² А. Czołowski, [rec.:] A.S. Petruszewycz, *Krytyko-istoryczeskija razsużdenja o naddni-strjańskom horodi Hałyczi i jeho dostopamiatnostiach*, „КН” 1889, s. 745–751.

⁵³ Б. Гаврилів, В. Педич, *Стародавній Галич в історико-краєзнавчих дослідженнях ХІХ ст.*, Івано-Франківськ 1997, 38 с.

⁵⁴ W. Kocowski, [rec.:] O. Partyckij, *Starynna istorija Hałyczynu*, „КН” 1896, s. 682–685.

⁵⁵ М. Грушевський, [rec.:] О. Партицький, *Старинна історія Галичини*, “Записки наукового товариства ім. Т. Шевченка, Львів 1895, т. V, с. 3–5.

Окремим явищем в історії краєзнавчих досліджень стала поява перших наукових праць, присвячених особам видатних українців краю. Створені на основі документальних матеріалів, вони оцінювались польськими істориками достатньо позитивно. Однією з таких наукових робіт, присвячених особі Олекси Довбуша та діяльності опришків у XVIII ст., була праця Ю. Целевича. Ґрунтувалась вона на відомостях з карних книг міського суду Станіславова, парафіяльних книгах та фольклорних джерелах. Попри зауваги оглядачів «КН» про те, що автор не використав деяких офіційних друкованих джерел, які могли позбавити працю нашарування романтизму, праця Ю. Целевича визнавали такою, що відповідає вимогам наукового дослідження⁵⁶. Українські вчені, зокрема, І. Франко у журналі «Зоря» за 1893 р. писав, що «праці покійного Ю. Целевича про опришківство на Покутті кинули багато світла на внутрішню історію нашого краю під кінець польського володіння, розвіяли чимало фікцій, та зате вказали нам їх фактичну основу і дали можливість сконтролювати те, що сам народ розповідає і співає про опришків»⁵⁷.

Докладну монографічну історію василіянського монастиря Скит Манявський, який відігравав видатну роль в історії Галицької Русі та прийнятті церковної унії, подав Ю. Целевич. Це був єдиний у межах колишньої Речі Посполитої монастир, який після запровадження унії залишився православним. Першим, хто писав про історію монастиря, був І. Вагилевич (1848 р.), згодом до цієї теми звертався А. Петрушевич (1860 р.). Праця Ю. Целевича поділяється на дві частини – історія від початків існування і до часу прийняття унії львівською дієцезією у 1700 р. та подальша історія аж до ліквідації монастиря у 1785 р. У рецензії на цю працю Л. Дзедзіцький детально переповів її зміст, відзначаючи, що автор використав усі доступні джерела, котрі стосувались Скиту. Разом з тим, він висловив побажання представлення історії Скиту на більш широкому цивілізаційному тлі, що дало б можливість краще зрозуміти та оцінити впливи та значення цього монастиря⁵⁸.

Співпрацівники часопису гостро критикували політично заангажовані праці українських істориків. Наприклад, через надмірну тенденцій-

⁵⁶ F. Bostel, [rec.:] J. Celewicz, *O Oleksie Dowbuszczuku, jego poprzednikach i następcach*, „КН” 1887, s. 882–884.

⁵⁷ Б. Гаврилів, *Галицьке краєзнавство: історичні дослідження на Прикарпатті в XIX – початок XX ст.: монографія* / за наук. ред. В. Грабовецького, Коломия 1997, частина 1, с. 69.

⁵⁸ L. Dziedzicki, [rec.:] J. Celewicz, *Istoria Skitu Maniawskiego wraz zbirnykom hramot, lystiw i dejakich sudowych dokumentiw dotycznich toho monastyria*, „КН” 1887, s. 621–627.

ність оцінок й русофільське спрямування зазнала критики праця А. Петрушевича «Зведений галицько-руський літопис», яка містила матеріали з історії Галичини XVIII ст. Ф. Папе зазначав, що методика А. Петрушевича знаменує собою не лише повне зневажання об'єктивності дослідження, а й науки загалом. Він писав: «Оскільки ми бачимо такий поступ історичної науки, що самі вже не приховуємо прикрих для нас явищ, а з української сторони (Франко) спостерігаємо критику такого роду історіографії, то можна висловити сподівання, що цей голос є лише відгомном епохи, яка минає»⁵⁹. Свою оцінку досліджень А. Петрушевича подав також М. Грушевський. Їх основною вадою, на його думку, було зловживання публіцистичним стилем та ненауковою мовою. М. Грушевський зазначав, що «лінгвістичні ненаукові елюкубрації зменшують наукову вартість дослідження, роблять його неудобочтимим»⁶⁰.

Якщо творчість старших представників української історіографії завжди оцінювалась дещо відсторонено – в контексті традиції та умов, в яких вони працювали, то доробок молодого покоління, озброєного тодішніми теоретико-методологічними новинками, завжди сприймався надзвичайно жваво та рефлексивно. Серед представників молодшої генерації української історіографії особливою прихильністю відгуків на шпальтах «КН» користувалися праці найвидатніших українських учених зазначеного періоду – І. Франка та М. Грушевського. Так, високо оцінили оглядачі «КН» дослідження М. Грушевського, покликане відтворити хронологію Галицько-волинського літопису, створеного на зразок грецьких хронографів, без зазначення дат⁶¹. Відгукнувся «КН» і на полеміку, яка розгорілась між М. Грушевським та І. Линниченком стосовно автентичності грамот князя Лева Даниловича, в якій останній перейшов межі наукової коректності. М. Грушевський зазначав, що його опонент, замість того, щоб дати «уважний аналіз відомого матеріалу, або ретроспективне вивчення пізніших явищ», перекидає його висловлювання, неточно перекладає фрази з української мови російською, підсміюється з українських слів⁶².

⁵⁹ F. Papée, [rec.:] A.S. Petruszewycz, *Swodnaja halyczsko-russkaja litopys. Cz. II. 1772–1800*, „КН” 1890, s. 184–187.

⁶⁰ М. Грушевський, [ре:] А.С. Петрушевич, *Лингвистическо-исторические исследования о начатках города Львова*, “Записки наукового товариства імені Т. Шевченка”, Львів 1900, т. XXXVII, с. 10–12.

⁶¹ B. Barwiński, [rec.:] M. Hruszewskij, *Choronologia podij halyčko-wolynskojoj litopysy*, „КН” 1909, s. 199–200.

⁶² М. Грушевський, *Еще о грамотах кн. Льва Галицкого (По поводу статьи проф. Линниченка)*, “Известия ОРЯ и СИАИ”, Санкт-Петербург 1904, т. IX, кн. 4, с. 268–283.

Оглядач часопису Б. Барвінський всебічно висвітлив обставини полеміки і відзначив солідну аргументованість висновків М. Грушевського. Погоджуючись з позицією М. Грушевського, який наголошував на необхідності тактовного ведення наукової дискусії, рецензент нагадав йому його власні не надто коректні висловлювання на адресу А. Брюкнера чи А. Левицького⁶³. Взірцем створення бібліографічного дослідження, на думку оглядачів видання, стала тритомна праця І. Левицького, присвячена галицько-руській бібліографії XIX ст., у якій автор ретельно зібрав усі найважливіші твори, котрі стосувались предмету і були опубліковані в Австро-Угорщині. Ця бібліографія не була результатом суто механічної діяльності, оскільки більш значні праці автор супроводжував власним коментарем та коротким змістом. Відзначався чіткістю дослідницький метод автора, згідно з яким список усіх праць наводився в алфавітному та предметному порядку, а бібліографія кожного року була наведена окремо⁶⁴. З такими оцінками польських істориків зламу століть збігаються оцінки сучасних дослідників історії галицького краєзнавства⁶⁵.

Грунтовно опрацьованим дослідженням, здійсненим з «історичною фантазією», представляв часопис працю С. Томашівського «Матеріали до історії Галичини». Вона містила відомості про козацькі війни XVII ст., які містилися в листах львівського райці С. Кушевича і літописних нотаток місцевих монастирів⁶⁶. Не рідко редакція часопису пропонувала українським історикам красназвачі праці на рецензування. Так, рецензентом тієї частини науково-популярного підручника з географії Русі Р. Заклинського, яка була присвячена Галичині, на сторінках «КН» виступив І. Франко, відомий власними краєзнавчими та етнографічними дослідженнями. Він закидав автору змішування фізичної, історичної та етнічної географії, відзначав відсутність системності у дослідженні, звертав увагу на велику кількість фактологічних помилок та доповнення

⁶³ В. Barwiński, [rec.:] M. Hruszewskij, *Czy majemo autentyczni hramoty kn. Lwa?*; I. Linniczenko, *Gramoty galickawo kniazia Lwa i znaczenije podloznych dokumentow kak istoriczeskich istocznikow*; M. Hruszewskij, *Jeszcze o gramotach kn. Lwa Galickawo. Po powodu statji prof. Linniczenka*, „КН” 1909, s. 197–199.

⁶⁴ E. Kalitowski, [rec.:] I. Lewicki, *Halycsko-ruskaja bibliografija XIX stolitija z uwzgladnieniem izdani, pojavywszych sia w Uhorszczyni i Bukowyni*, „КН” 1892, s. 139–141.

⁶⁵ Я. Дашкевич, *Матеріали І.О. Левицького як джерело для біографічного словника*, [в:] *Історичні джерела та їх використання*, Київ 1966, с. 35–53; Б. Гаврилів, *Галицьке краєзнавство XIX – початку XX ст.*, с. 11–12.

⁶⁶ F. Rawita-Gawroński, [rec.:] *Żerela do historii Ukrainy-Rusi. T. IV. Materiały do historii Halyczyny, zibraw i uporiadkowaw S. Tomaszewskij*, „КН” 1915, s. 358–365.

книги мапою, що не мала практичного значення. У підсумку І. Франко зауважував, що нагромадження великої кількості різномірних матеріалів та замилювання предметом дослідження недостатньо для написання доброї праці⁶⁷.

Оглядачі часопису відзначали, що долаючи аматорство, на новий рівень почали виходити єврейські історичні студії. Прикладом слугувало ґрунтоване на архівних матеріалах дослідження М. Балабана, яке репрезентувало історію львівських євреїв упродовж ХІХ ст. Автор ретельно вивчив окремі питання з різних сфер суспільного життя євреїв, їх правового становища, стосунків з іншими етносами, внутрішню соціальну ієрархію, адміністративний устрій та судочинство, які, на думку М. Шора, вплітались у логіку праці і були взаємопов'язані й доволі колоритно описані. Цю працю відзначили першою премією на конкурсі ім. Вавельберга у Львівському університеті, як взірцеву у царині досліджень такого типу⁶⁸. Критики також відзначали фаховість опрацювання іншим істориком, М. Вейсбергом, великого пласту матеріалів з єврейської художньої літератури та публіцистики, що стало підставою висвітлення питань єврейської культури у Галичині ХІХ ст.⁶⁹

На сторінках часопису були присутні загально-інформативні дослідження описового характеру. Для визначення територіальних меж краю, що обіймає південно-західну Україну у стоках рік Дністер, Прут, Буг та Сян і кордони якого не зазнавали змін лише на півдні (Карпати), у регіональних дослідженнях використовувались різні історичні назви – Галичина, Червона або Галицька Русь, Галицько-Карпатська Русь, Галицько-Володимирська Русь, Русь Галицька й Угорська, Гуцульщина. Незмінно високим був інтерес польської історіографії до історико-географічних знань та «землеописань» краю, специфіку яких значною мірою зумовлювали політичні та ідеологічні чинники. Так, історії Галичини в часи приєднання її до Австро-Угорської імперії було присвячено розвідку Л. Фінкеля. Предметом цього дослідження стали обставини створення «Меморіалу» А. Пергена – першого австро-угорського губернатора Галичини. Першочерговим завданням губернатора було інфор-

⁶⁷ I. Franko, [rec.:] P. Zakliniński, *Geografia Rusi. Cz. 1: Русь галицька, буковинська и угорська*, „КН” 1888, s. 275–276.

⁶⁸ M. Schorr, [rec.:] M. Balaban, *Żydzi lwowscy na przełomie XVI i XVII w.*, „КН” 1907, s. 545–553.

⁶⁹ M. Schorr, [rec.:] M. Weissberg, *Die neuhebräische Aufklärungsliteratur in Galizien*, „КН” 1900, s. 490–493.

мування австрійської влади про потенціал новоприєднаного краю, про його історію, кордони, географічні особливості, міста та їх устрій, станові особливості населення, національні меншини, економічну специфіку, релігію тощо. Цей документ комплексного характеру, до створення якого залучили фахівців різних галузей знань, був першим дослідженням Галичини такого роду і його аналіз став цінним причинком з історії місцевого краєзнавства⁷⁰.

Оглядачі «КН» популяризували монографію К. Фалкевича, що містила енциклопедичний опис топографії галицького краю та була відзначена на конкурсі ім. В. Дзедушицького, де презентували її як зразкову в галузі історичної географії⁷¹. Натомість, історія Червоної Русі авторства А. Чоловського відзначалась як така, що мала компіляційний характер і радше виконувала статистично-інформаційну роль, реалізовану через наведення розлогої бібліографії предмету вивчення⁷².

Отже, краєзнавчі дослідження Галичини на сторінках «КН» довоєнного періоду представлені як чисельними розвідками і джерелознавчими студіями, так і великою кількістю критичного матеріалу, що дозволяє трактувати часопис, як важливе історіографічне джерело з даної проблематики. У той час було здійснено чимало фундаментальних описів міст і сіл, упорядковано й опубліковано цінні документи з місцевих архівів, підготовлено енциклопедичні та інші довідкові видання, що знайшло своє відображення на сторінках часопису. Як один з перших польських професійних періодичних органів у галузі історії, «КН» тривалий час слугував певним еталоном наукового рівня і спричинився до піднесення фаховості краєзнавчих досліджень. Відкритість часопису на наукове опрацювання регіональної історії Галичини й прагнення фаховості створили умови для співпраці з ним українських, єврейських, вірменських і дослідників інших національностей, незважаючи на опозиційність їхніх поглядів до польської домінації в краї. Загалом, краєзнавча діяльність, відображена на сторінках часопису наприкінці XIX – на початку XX ст., є свідченням того, що на зміну епосі краєзнавців-аматорів прийшов час утвердження наукових методів у регіональних дослідженнях.

⁷⁰ L. Finkel, *Memoriał Antoniego hr. Pergena, pierwszego gubernatora Galicyi, o stanie kraju*, „КН” 1900, s. 24–43.

⁷¹ E. Romer, [rec.:] K. Falkiewicz, *Monografia powiatu Gródeckiego*, „КН” 1898, s. 131–133.

⁷² Σ., [rec.:] A. Czołowski, *Ruś Czerwona*, „КН” 1887, s. 604–605.

**Galician regionalism in the journal „Kwartalnik Historyczny”
(Historic Quarterly) (1887–1914)**

Summary

This article has been devoted to regional studies in the journal *Historic Quarterly* at the turn of the 19th and 20th century. The author shows the input of scientists concentrated around the Historic Society in Lvov into the development of regionalism in Galicia. She indicates research preferences of particular historians, defines and evaluates their goals and methods.

Key words: *Historic Quarterly*, Historic Society in Lvov, historiography, regionalism